

SciTech navigátor

Alena PAULÍKOVÁ

Centrum vedecko-technických informácií SR, Bratislava
paulikova@cvtisr.sk

INFORUM 2006: 12. konferencia o profesionálnych informačných zdrojoch
Praha, 23. - 25.5. 2006

Abstrakt. Centrum vedecko-technických informácií SR má snahu zoznamovať svojich používateľov s čo najširšími možnosťami využívania kvalitných zdrojov informácií a preto vyvinulo v rámci svojho nového webového sídla navigačný nástroj „SciTech navigátor“, ktorý umožňuje efektívny prístup do najdôležitejších bezplatných elektronických zdrojov internetu pre vybrané oblasti vedy a techniky. Navigátor je budovaný v katalógovej podobe s anotáciami jednotlivých e-zdrojov.

Úvod

Centrum vedecko-technických informácií Slovenskej republiky je národným informačným centrom a špecializovanou vedeckou verejnou knižnicou Slovenskej republiky zameranou na technické odbory a vybrané oblasti prírodných, ekonomických a humanitných vied. Jeho poslaním je poskytovanie komplexných knižničných, informačných a rešeršných služieb z domácich a zahraničných databáz a využívaním domácich i medzinárodných knižničných a informačných systémov a sietí, vytváranie elektronických katalógov, referenčných systémov a báz dát umožňujúcich prístup a využívanie informačných zdrojov. Ako už i samotný názov napovedá, jeho snahou je sústrediť na jedno centrálné miesto prístup k čo najväčšiemu počtu informačných zdrojov z oblasti vedy a techniky a zabezpečovať tak potreby stále náročnejších a informačne gramotnejších používateľov, ktorí oceňujú rýchly prístup ku kvalitným a relevantným informáciám.

1 Skúsenosti s používateľmi informačných služieb

Jednou z náplní práce Odboru informačných služieb Centra VTI SR (OIS) je spracovávanie online informačných prieskumov z dostupných informačných zdrojov, ako sú komerčné databázové centrá Dialog, STN International a v poslednom období i konzorciálne zdroje a informačné zdroje dostupné v prostredí internetu. S rozvojom internetu vznikla zároveň potreba intenzívneho využívania verejne prístupných informačných zdrojov nachádzajúcich sa v tomto prostredí. Keďže ide o platené služby, používatelia pochádzajú z nadpolovičnej väčšiny z komerčného sektoru, ale záujem je i u odborníkov z akademickej a vedecko-výskumnej sféry, študentov a doktorandov. Kým používatelia z komerčnej sféry nechcú strácať čas vyhľadávaním informácií sami, preferujú rýchle a odborné spracovanie rešeršii informačnými špecialistami a sú ochotní za služby platiť, u používateľov z akademickej a vedeckej komunity pretrváva nechuť k plateným službám. Uprednostňujú samostatnú prácu pri riešení informačného problému a hlavne študenti využívajú internet ako prvý zdroj získavania informácií. Volia možnosť voľného prístupu k zdrojom informácií aj na úkor kvality a väčšinou sa uspokojia s nájdeným prvým výsledkom, spoľahnú sa na relevantnosť zoradenia výsledkov vyhľadávateľom.

Naše skúsenosti s používateľmi korešpondujú s výsledkami prieskumu používateľov akademických a vedeckých knižníc, ktorý prebiehal ako súčasť grantovej úlohy týkajúcej sa interakcie človeka s informačným prostredím v informačnej spoločnosti riešenej na Filozofickej fakulte UK v Bratislave¹. Súčasťou prieskumu bolo i využívanie sieťových elektronických zdrojov, pričom 51% respondentov uvádzalo, že využívajú iba elektronické zdroje, ktoré sú na internete zadarmo. Dôležitá je pre nich ľahká prístupnosť dokumentov a možnosť ich okamžitého použitia. Používateľ uprednostňuje i menej kvalitné alebo relevantné informácie, ak ich môže okamžite použiť.

¹ STEINEROVÁ, Jela. Prieskum používateľov akademických a vedeckých knižníc na Slovensku. In: Správa o empirickom prieskume používateľov knižníc. Bratislava: KKIV FiFUK, 2004, s.9-35.

Na pracovisku OIS sa tieto tendencie prejavili zmenou požiadaviek na naše služby. Kým v minulosti sme vybavovali požiadavky na spracovanie online informačných prieskumov z databáz, s rozvojom internetu rástol počet žiadostí o spracovanie prehľadu odkazov na bezplatné sieťové e-zdroje, v ktorých by mohol používateľ vyhľadávanie realizovať samostatne. Napriek stúpajúcemu počtu plnotextových konzorciálnych zdrojov, ktoré sú bezplatne prístupné na verejných internetových stanicích v študovniach, mnohí používatelia z časových dôvodov uprednostňujú e-zdroje do ktorých majú prístup z vlastného počítača doma alebo na pracovisku. Centrum VTI SR v snahe skvalitniť a zefektívniť svoje pôsobenie v oblasti poskytovania prístupu k elektronickým zdrojom pripravuje jednak zavedenie vzdialeného prístupu k licencovaným e-zdrojom, ale tiež buduje v rámci svojho nového webového sídla navigačný nástroj, ktorého úlohou je pomáhať pri orientácii vo svete voľne prístupných informácií. Tento nástroj, ktorý umožňuje efektívny prístup do kvalitných bezplatných elektronických zdrojov internetu pre vybrané oblasti vedy a techniky sa nazýva SciTech navigátor.

2 SciTech navigátor

The screenshot shows the website interface for SciTech navigátor. At the top, there is a search bar and a navigation menu with tabs: O CVTI SR, FONDY, E-ZDROJE (highlighted), KATALÓGY, SLUŽBY, and INÉ ČINNOSTI. On the left, a sidebar menu lists various services, with 'SciTech navigátor' selected. The main content area displays the 'SciTech navigátor' title and a description: 'efektívny prístup do najdôležitejších voľne dostupných zdrojov internetu, ktoré pokrývajú vybrané oblasti vedy, techniky ako sú architektúra a urbanizmus, biológia, fyzika, geológia, chémia a chemické inžinierstvo, elektronika a elektrotechnika, matematika, energetika, výpočtová technika, poľnohospodárstvo, stavebníctvo, strojárstvo a podobne .....>> viac'. Below this, there are sections for 'Novinky' (news) and 'Rýchle vyhľadávanie' (quick search), which lists several search categories: akademickú obec, vedu a výskum, techniku, vyhľadanie plnotextových e-dokumentov, and využitie univerzálnych vyhľadávačov.

SciTech navigátor sa začal budovať² v odbore OIS ako súčasť nového webového sídla CVTI SR (www.cvtisr.sk) a koncom roku 2005 bol sprístupnený verejnosti. Reagujúc na potreby našich používateľov je jeho cieľom sústrediť odkazy na voľne prístupné e-zdroje s kvalitným obsahom na jedno miesto v rámci tematického profilu CVTI SR. Realizovaný je formou e-katalógu a v súčasnosti obsahuje vyše 550 anotovaných záznamov.

Systém je členený na samotný *katalóg e-zdrojov*, *novinky* informujúce o najnovších pridaných odkazoch a „*rýchle vyhľadávanie*“, kde používateľ, bez toho aby opustil webové sídlo CVTI SR, môže s využitím najvýznamnejších vyhľadávačov a tematických brán z jedného miesta vyhľadávať informácie pre *akademickú obec*, *vedu a výskum*, *technické odbory* a tiež *plnotextové dokumenty*.

² Projekt inicioval a jeho odborným garantom je Ing. Marián Vaňo

Pre informačné potreby všeobecného zamerania môžu používatelia využiť i vybrané univerzálne vyhľadávače napr.: [Google](#); [Vivisimo](#); [Ask.com](#); [ixquick](#); ktorých vyhľadávacie okná sa nachádzajú spolu na [jednej](#) webovej stránke v rámci SciTech navigátora.

2.1 Obsahové zameranie vybraných e-zdrojov

Z hľadiska tematického pokrytia je katalóg členený na 27 predmetových skupín, pričom najväčšie zastúpenie má v súčasnosti chémia, vedy o živej prírode a počítačové vedy. Čo sa týka výberu typu e-zdrojov do SciTech navigátora, vychádzali sme zo skúseností s našimi používateľmi, ktorí sú málokedy ochotní ísť zdĺhavou cestou hľadania primárnych dokumentov a očakávajú, že služby alebo systémy ako podporné prostriedky im pomôžu ušetriť čas. Z tohto dôvodu sme kládli zvýšený dôraz na tie e-zdroje, ktoré obsahujú plnotextové dokumenty, využiteľné hlavne vo vede, výskume a vzdelávaní. Trend otvoreného prístupu k informáciám, ako alternatívnej možnosti publikovania a zverejňovania vedeckých poznatkov na internete, sa stal pre nás výzvou na oboznámenie používateľov s možnosťami prístupu k týmto cenným voľne prístupným elektronickým zdrojom, ktoré je možné nielen čítať, ale i sťahovať, kopírovať, tlačiť, rozširovať a využívať na všetky legálne účely. Jedná sa hlavne o inštitucionálne archívy a repozitáre, obsahujúce sivú literatúru - dizertačné práce, technické, výskumné správy a podobne, ktoré boli doteraz pre používateľov veľmi ťažko prístupné. Na obrázku je ukážka vyhledaných elektronických archívov a repozitárov pre oblasť počítačových vied.

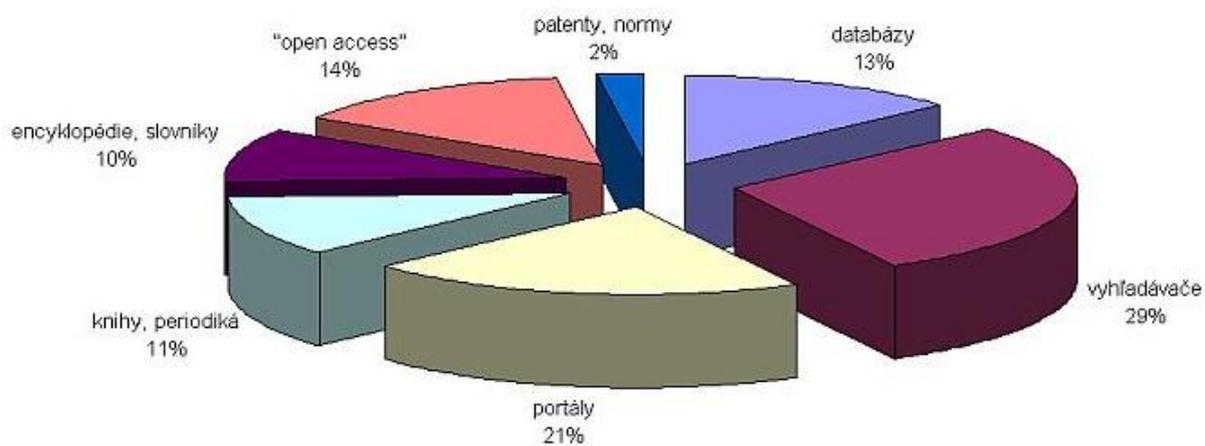
The screenshot shows the SciTech navigátor website interface. At the top, there is a navigation bar with tabs for 'O CVTI SR', 'FONDY', 'E-ZDROJE', 'KATALÓGY', 'SLUŽBY', and 'INÉ ČINNOSTI'. The 'E-ZDROJE' tab is active. Below the navigation bar, there is a search area with a search box and a 'Hľadaj' button. To the left, there is a sidebar with a menu of categories, including 'Zameranie e-zdrojov', 'Databázy, portály, systémy', 'e-knihy', 'e-periodiká', 'e-dokumenty EÚ', 'Podpora podnikania', 'Testované e-zdroje', and 'SciTech navigátor'. The 'SciTech navigátor' category is expanded, showing sub-categories like 'novinky', 'navigátor', 'elektronické informačné zdroje, vyhľadávače', and 'rýchle vyhľadávanie'. The main content area displays search results for 'elektronické informačné zdroje, vyhľadávače'. The search criteria are: 'Názov zdroja: [empty]', 'Jazyk: eng', 'Tematický okruh: počítače, software', and 'Typ zdroja: e-archív, repozitár'. The search results are displayed in a table with columns for 'Názov zdroja', 'URL', 'Téma', 'Jazyk', and 'Popis'. The table contains six rows of results, including 'arXiv.org', 'CODA', 'Cogprints', 'ECS EPrints Database', 'HCSTRL', and 'Preprint Archive'. A dropdown menu is open over the 'Téma' column, listing various subjects such as 'počítače, software', 'všetky', 'architektúra, urbanizmus', 'astronómia', 'biológia, biochémia', 'biotechnológia', 'doprava', 'drevárstvo, lesníctvo', 'elektronika, elektrotechnika', 'energetika', 'fyzika', 'geografia', 'geológia', 'hydrologia', 'hutníctvo, metalurgia', 'chémia', 'chemické inžinierstvo', 'internet', 'matematika', 'materiály', 'nanotechnológia', 'počítače, software', 'polytematické zdroje', 'poľnohospodárstvo', 'potravinárstvo', 'elektronika', 'elektronika, elektrotechnika', 'stavebníctvo', 'strojárstvo', 'životné prostredie', 'počítače, software', 'chémia; matematika; počítače, software', and 'technické správy; vyhľadávač'. The search results table shows that the first three results are in English and are e-archives or repositories. The last result, 'Preprint Archive', is also in English and is an e-archival repository for preprints.

Prínosom pre oblasť odborných a vedeckých informácií sa stali i „open access journals“ predstavujúce novú generáciu vedeckých časopisov a vyhľadávacie nástroje indexujúce plnotextové e-články. Tento rapidný posun smerom k „open access“ vedeckým informáciám sa odrazil i pri budovaní SciTech navigátora a preto bol plnotextový obsah e-zdrojov zdôraznený vyčlenením niektorých elektronických dokumentov do samostatného vyhľadateľného typu – dizertácie, e-články a e-periodiká, e-knihy, preprinty, technické správy, zborníky z konferencií. Pre oblasť vzdelávania sú ponúkané navyše i encyklopédie, príručky inštruktážneho charakteru a odborné výkladové slovníky. Až 49% všetkých zahrnutých zdrojov v navigátore poskytuje plnotextové informácie.

Nárast „open access“ zdrojov na internete vyvoláva tlak i na producentov a prevádzkovateľov databáz, aby aspoň časť svojich kolekcii uvoľnili k verejnému používaniu. Jedným z príkladov prechodu od platenej verzie k voľnému prístupu je i naša skúsenosť s databázou INSIDE. Ide o bibliografickú databázu ponúkajúcu odkazy na články publikované vo vyše 20 000 najžiadanejších tituloch z fondu British Library. Spočiatku sme databázu nakupovali na CD ROM médiu s mesačnou aktualizáciou, neskôr sme využívali platený vstup cez webové rozhranie. Od minulého roku je časť databázy s päťročnou retrospektívou prístupná verejne na webovom sídle [British Library](#) pod názvom [British Library Direct](#). Používatelia, ktorí u nás využívali platené služby z tejto databázy, si dnes môžu spracovávať prieskumy sami. Postačia im len naše inštruktážne služby. Prístup do tejto i iných kvalitných verejne prístupných bibliografických, faktografických i plnotextových databáz je uľahčený cez SciTech navigátor, ktorý navyše mapuje i špecializované tematicky orientované vyhľadávacie nástroje (predmetové adresáre, virtuálne knižnice, prieskumové stroje, metavyhľadávače) a vertikálne portály predstavujúce vstupné brány do problematiky určitého vedného alebo technického odboru. Portály sú zaujímavé hlavne pre našich používateľov z komerčnej sféry, pretože navyše obsahujú i marketingové informácie a spravodajský servis.

Z hľadiska jazykového pokrytia mapuje SciTech navigátor hlavne e-zdroje v anglickom, slovenskom a českom jazyku. Z hľadiska typu informačného zdroja sú percentuálne najviac zastúpené špecializované vyhľadávače a predmetovo orientované portály.

Typy elektronických zdrojov zaradených v SciTech navigátore

2.2 Vyhľadávacie možnosti

Vyhľadávacie možnosti v SciTech navigátore sú limitované možnosťami redakčného systému Romboid, ktorý je využívaný pri tvorbe webového sídla Centra VTI SR. V katalógu e-zdrojov sa dá listovať v abecednom zozname alebo použiť vyhľadávacie polia. Pri názve a kľúčovom slove je možné zapísať hľadaný výraz (s možnosťou automatického pravostranného rozšírenia) alebo ho vybrať z abecedného registra. Vyhľadávanie sa dá obmedziť na tematický okruh, typ zdroja, jazyk a rozsah

sprístupnenia. Výsledok je vo forme zoznamu relevantných e-zdrojov s možnosťou zobrazenia ich popisov vo forme anotovaných záznamov (viď ukážku záznamu).

Názov zdroja	British Library Direct
URL	 http://direct.bl.uk
Popis	Bibliografická databáza ponúkajúca články publikované vo vyše 20 000 najžiadanejších tituloch z fondu The British Library pre oblasť prírodných a humanitných vied, medicíny, inžinierskych odborov, ekonomiky a práva za posledných 5 rokov (vyše 9 miliónov záznamov). Bibliografickú citáciu a abstrakt je možné zobrazit' bezplatne a za finančnú úhradu objednať i plný text.
Tematický okruh	polytematické zdroje
Typ zdroja	databáza
Jazyk	eng
Plné texty	nie
Kľúčové slovo	vedy prírodné; vedy humanitné; medicína; inžinierstvo; ekonomika; právo; vzdelávanie; poľnohospodárstvo; potravinárstvo; farmakológia; biotechnológia; finančníctvo;
Aktualizácia záznamu	20.03.2006

2.3 Výber a hodnotenie internetových zdrojov

Elektronické zdroje zaradené v SciTech navigátore sú vyberané informačnými špecialistami a posudzované z hľadiska informačných potrieb používateľov a kvality poskytovaných informácií. Pri formulovaní kritérií výberu a hodnotiacich ukazovateľov sa vychádzalo z podobných navigačných systémov v zahraničí – EEVL (The Internet Guide to Engineering, Mathematics, and Computing)³ a politiky výberu voľne dostupných zdrojov pre portál STM v Českej republike⁴.

Kľúčovým kritériom výberu zdroja je jeho prístupnosť (zaraďované sú len voľne prístupné zdroje a tie, ktoré vyžadujú bezplatnú registráciu), tematické pokrytie korešpondujúce s profilom Centra VTI SR, jazykové hľadisko a ďalej tie, ktoré poskytujú informácie z málo pokrytých tematických oblastí.

Medzi kvalitatívne kritéria hodnotenia vybraného zdroja patrí hlavne autorstvo a dôveryhodnosť, obsah (pokrytie témy, unikátnosť informácií, prístup k plným textom, retrospektíva, odkazy na iné zdroje), používateľské hľadisko (navigácia na stránke, spôsob vyhľadávania informácií, dizajn) a systémové hľadisko (technická funkčnosť, aktuálnosť).

Funkčnosť liniek zaradených e-zdrojov je kontrolovaná raz mesačne pomocou programu, ktorý je integrovanou súčasťou systému Romboid. Na základe automaticky vygenerovanej správy sú e-zdroje z navigátora vyradené alebo upravené.

³ EEVL Collection Development Policy [online]. Heriot Watt University in Edinburgh, 2005. Dostupné na internete: < <http://www.eevl.ac.uk/cdp.htm> >

⁴ PROCHÁZKOVÁ, Petra; SMETANOVÁ, Dana: Sběr elektronických informačních zdrojů a portálů SBIG pro portál STM z oblasti technických a přírodních věd. [online] Praha: Státní technická knihovna, 2003. Dostupné na internete: < www.stk.cz/li01018/SberEIZ.doc >

2.4 Spolupráca s používateľmi

SciTech navigátor obsahuje sekciu [novinky](#), ktorá informuje o najnovších pridaných zdrojoch a ponúka i priestor pri spoluvytváraní tohto navigačného nástroja. Svoj tip na kvalitný elektronický zdroj, ktorý by mal byť zaradený do navigátora môžu používatelia zaslať vyplnením priloženého [formuláru](#). SciTech navigátor je budovaný v rámci webového sídla Centra VTI SR, konkrétne sekcie „[E-zdroje](#)“, ktorá zastrešuje okrem prístupu k bezplatným e-zdrojom v navigátore i všetky ponúkané licencované zdroje v Centre VTI SR. Používatelia teda môžu využívať pri svojich otázkach okrem bežného osobného kontaktu, telefonických a e-mailových dotazov i webový formulár novej referenčnej služby „[Opýtajte sa](#)“. Jedným z cieľov v rámci práce s používateľmi je i naučiť ich efektívne vyhľadávať informácie a pracovať s informačnými zdrojmi.

Nevyhnutnou súčasťou našich služieb je udržiavanie aktívneho kontaktu s používateľmi, propagácia a oslovovanie potenciálnych klientov. Okrem bežných letákových foriem propagácie začíname pripravovať aj notifikačné služby na báze priameho mailingu, kde sa výhľadovo uvažuje i so súbežným nasadením technológie RSS.

3. Záver

Systematická práca na budovaní SciTech navigátora pokračuje a jeho ambíciou je uľahčiť našim používateľom a návštevníkom webového sídla Centra VTI SR orientáciu v narastajúcom informačnom bohatstve voľne dostupných internetových zdrojov, ponúknuť ich v prehľadnej používateľsky prívetivej podobe a zvýšiť ich využívanosť predovšetkým pre potreby vedy, výskumu a vzdelávania.